

TEZ AYTISHLAR PAREMIOLOGIK BIRLIK SIFATIDA

Mamataliyeva Navbahor Xojamberdiyevna, Termiz iqtisodiyot va servis universiteti, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

SPEECH AS A PAREMIOLOGICAL UNIT

Mamataliyeva Navbahor Khojamberdiyevna, Termiz University of Economics and Service, doctor of philosophy in philological sciences (PhD)

СКОРОГОВОРКИ КАК ПАРЕМИОЛОГИЧЕСКАЯ ЕДИНИЦА

Маматалиева Навбахор Ходжамбердиевна, Термезский университет экономики и сервиса, доктор философии по филологическим наукам (PhD)

<https://orcid.org/0000-0015-0544-6813>

e-mail:

navbaxormamataliyeva@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada tez aytishlar tilning paremiologik birligi sifatida o'rganilib, ularning lingvistik, fonetik, pragmatik va madaniy xususiyatlari keng yoritiladi. Tez aytishlar xalq donishmandligi, so'z o'yinlari va ijodkorlik namunasi bo'lib, milliy madaniyat va til rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Maqolada tez aytishlarning tarkibiy tuzilishi, ularning nutqni rivojlantirishdagi o'rni, talaffuz va fonetika mashqlaridagi ahamiyati, shuningdek, zamonaviy o'zbek tilidagi ijtimoiy va pedagogik funksiyalari batafsil tahlil qilinadi. Tez aytishlarning xalq hayotidagi roli va ularning til orqali madaniyatni aks ettirishdagi o'rni ham o'rganilgan.

Kalit so'zlar: tez aytishlar, paremiologiya, fonetika, lingvistik birlik, xalq ijodi, madaniy meros, nutq madaniyati, pedagogik ahamiyat.

Abstract: This article studies quick statements as a paremiological unit of the language, and their linguistic, phonetic, pragmatic and cultural characteristics are widely covered. Quick statements are an example of folk wisdom, word games and creativity, and play an important role in the development of national culture and language. The article analyzes in detail the structural structure of quick statements, their role in the development of speech, their importance in pronunciation and phonetics exercises, as well as their social and pedagogical functions in the modern Uzbek language. The role of quick statements in the life of the people and their role in reflecting culture through language are also studied.

Key words: quick sayings, paremiology, phonetics, linguistic unity, folk art.

Аннотация: В данной статье изучаются быстрые высказывания как паремнологическая единица языка, широко освещаются их лингвистические, фонетические, прагматические и культурные характеристики. Быстрые высказывания являются примером народной мудрости, словесной игры и творчества, играют важную роль в развитии национальной культуры и языка. В статье подробно анализируется структурная структура быстрых высказываний, их роль в развитии речи, их значение в произносительных и фонетических упражнениях, а также их социальные и

педагогические функции в современном узбекском языке. Также изучается роль быстрых высказываний в жизни народа и их роль в отражении культуры посредством языка.

Ключевые слова: быстрые высказывания, паремнология, фонетика.

KIRISH (ВВЕДЕНИЕ / INTRODUCTION)

Til – xalqning ma'naviy merosi va madaniy qadriyatlarini aks ettiruvchi asosiy vositalardan biridir. U milliy madaniyat, tafakkur va tarixiy tajribalarni saqlash va kelajak avlodlarga etkazishda muhim o'rin tutadi. Xalq ijodining yorqin namunalari sifatida tez aytishlar, nafaqat lingvistik jihatdan, balki madaniy va tarbiyaviy ahamiyati bilan ham e'tiborga loyiqdir.

Mazkur maqolada tez aytishlarning paremiologik birlik sifatidagi o'rni va ahamiyati, ularning tarkibiy tuzilishi, funksiyalari hamda til va madaniyatni rivojlantirishdagi hissasi chuqur tahlil qilinadi. Shuningdek, ularning zamonaviy o'zbek tilida qanday qo'llanilishi va amaliy ahamiyati haqida batafsil so'z yuritiladi.

МУНОКАМА (ОБСУЖДЕНИЕ / DISCUSSION). Tez aytishlarning paremiologik mohiyati. Tez aytishlar xalq ijodining betakror namunalariidan biri bo'lib, ular tilning fonetik imkoniyatlarini o'rganish, talaffuzni yaxshilash va nutqni ravonlashtirishga xizmat qiladi. Ular qisqa, lekin talaffuz qilishda qiyin bo'lgan, bir xil tovushlar yoki so'zlarni bir necha marta qaytarish orqali yaratiladi. Tez aytishlarning asosiy xususiyati ularning talaffuzdagi murakkabligi va nutq organlarini faollashtirishdagi ahamiyatidir. Masalan:

“Qop-qop qora makkapop, qop-qop qora makkapopni kim qoplabdi?”

Bu tez aytish bir xil tovushlarning tez-tez takrorlanishi orqali talaffuzni rivojlantiradi.

“Suv suvi suv suvaydi, suv suvi suv suvlaganday suv suvaydi.”

Ushbu tez aytish tovushlar kombinatsiyasi bilan nutqning aniqligini oshiradi.

“Choy ichib chaynashdi, chaynab choy ichishdi”.

Bu esa talaffuzning tezlashishi va ravonligini oshirish uchun o'rgatuvchi mashqdir.

Tez aytishlarning mohiyatini chuqurroq anglash uchun quyidagi jihatlarni ajratib ko'rsatish mumkin:

Fonetik o'yinlar: tez aytishlar tovushlar va so'zlar o'rtasidagi o'yin orqali yaratiladi. Ular nutqning ritmini va ohangini yaxshilash uchun qulay vositadir.

Lingvistik mahorat: tez aytishlar til o'rganishda lug'at boyligini oshiradi va fonetik jihatdan murakkab so'zlarni o'zlashtirishga yordam beradi.

Didaktik ahamiyat: ular o'quvchilarning talaffuz xatolarini tuzatishda, tovushlarni aniq talaffuz qilishda keng qo'llaniladi.

Qo'shimcha misollar

“Ko'r-ko'rona ko'r ko'r ko'rgan narsani ko'rmagan ko'r debdi”.

“Qisqa-qisqa qisir-qisir, qisir-qisir qisqacha gapir”.

“Tongda toqqa chiqqan to'qqiz bola to'qqizta tovuqni toqqa olib chiqdi”.

“She sells seashells by the seashore”.

“Peter Piper picked a peck of pickled peppers”.

“How can a clam cram in a clean cream can?”

“I saw Susie sitting in a shoe shine shop”.

“Fuzzy Wuzzy was a bear. Fuzzy Wuzzy had no hair. Fuzzy Wuzzy wasn't very fuzzy, was he?”

Uzbek: *“Chinor shamolda chayqaldi, shamol chinorni chayqatdi”.*

English: *“The tree swayed in the wind, the wind swayed the tree”.*

Uzbek: *“Qop-qop qora makkapop, qop-qop qora makkapopni kim qoplabdi?”*

English: *“Bag after bag of black popcorn, who bagged the bags of black popcorn?”*

Tez aytishlarning universal o'rni sifatida quyidagilarni keltirish mumkin:

Lingvistik mashq: tez aytishlar talaffuzni yaxshilash va murakkab fonetik o'tishlarni osonroq bajarishni o'rganishga yordam beradi.

Xotira va diqqatni jamlash: ularni to‘g‘ri va aniq aytish uchun diqqat va xotirani faollashtirish talab etiladi, bu esa kognitiv ko‘nikmalarni rivojlantiradi.

Madaniy ahamiyat: ingliz va o‘zbek tillarida tez aytishlar ijodkorlikni aks ettiradi va tilni o‘rganish jarayonini qiziqarli qilish uchun xizmat qiladi.

XULOSA (ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION). Tez aytishlar bolalar uchun ko‘ngilochar mashg‘ulot bo‘lib xizmat qilishi bilan birga, kattalar uchun ham nutq terapiyasida, diksiyani rivojlantirishda va tilni o‘rganishda qo‘llaniladi. Shuning uchun ular xalq ijodining lingvistik va madaniy jihatdan o‘ta ahamiyatli bo‘lgan birligidir.

Paremiologiyada tez aytishlarning xususiyatlari. Tez aytishlar o‘ziga xos tuzilishi, semantik yuki va madaniy ahamiyati bilan tilshunoslikda alohida o‘ringa ega. Quyida ularning xususiyatlari kengroq yoritiladi va misollar keltiriladi:

1. Tuzilish jihati:

Tez aytishlar sodda yoki murakkab gaplar shaklida bo‘ladi. Ular bir xil yoki o‘xshash tovushlarning qayta-qayta ishlatilishi orqali talaffuz murakkabligini oshiradi va nutqning ritmini kuchaytiradi.

Oddiy tuzilmali misol:

“Chinor shamolda chayqaldi, shamol chinorni chayqatdi”.

Ushbu tez aytish tovushlarning bir xil kombinatsiyasini takrorlash orqali talaffuzni rivojlantirishga yordam beradi.

Murakkab tuzilmali misol:

“Chigitni chaynab chiqargan chumchuq chaynashdan charchab chiqdi”.

Bunda bir xil tovushlar murakkab so‘zlar ichida o‘zaro uyg‘unlashgan.

2. Semantik jihati:

Tez aytishlar ko‘pincha chuqur semantik mazmunni aks ettirmaydi. Ularning asosiy maqsadi nutq organlarini faollashtirish, talaffuzni aniq va tez qilishdir. Shu bilan birga, ular so‘zlashuv tilida qiziqarli o‘yin va nutqiy mashqlar sifatida ishlatiladi.

Misol:

“Qora qopdagi qora popugimni kim qopdan olib chiqdi?”

Bu tez aytishning ma‘nosi oddiy, lekin talaffuz qilish murakkab.

3. Madaniy jihati:

Tez aytishlar xalqning ijodkorligi, so‘z o‘yinlariga qiziqishi va madaniy qadriyatlarini aks ettiradi. Ular milliy madaniyatning bir qismi bo‘lib, xalq og‘zaki ijodining boyligini namoyon etadi. Shuningdek, tez aytishlar turli xalq o‘yinlarida, ta‘lim jarayonlarida va she‘riyatda keng qo‘llaniladi.

“Ko‘r-ko‘rona ko‘r ko‘rgan narsani ko‘rmagan ko‘r debdi”.

“Betty Botter bought some butter, but she said the butter’s bitter”.

Bu ingliz tez aytishi xalq ijodiyoti orqali nutq madaniyatini rivojlantiradi.

Qo‘shimcha xususiyatlar:

Fonetik murakkablik: Tez aytishlar bir xil tovushlarni qasddan murakkab kombinatsiyalarda takrorlash orqali talaffuzdagi aniqlik va tezlikni oshirishga qaratilgan.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI (ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES):

1. Asqarova, N. (2019). O‘zbek tilining paremiologik xususiyatlari. Toshkent: Fan va texnologiya.
2. Nurmatov, S. (2021). Xalq og‘zaki ijodi va milliy madaniyat. Samarqand: Zarafshon.
3. Karimov, U. (2018). Tilshunoslik va lingvokulturologiya masalalari. Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi.
4. Axmedova, M. (2020). O‘zbek xalq maqollari va ularning tahlil yondashuvi. Buxoro: Buxoro Universiteti nashriyoti.
5. Курбанбаева, М. (2024). Использование русских народных сказок в процессе изучения языка и формирования гуманизма у детей. Tamaddun nuri jurnali, 5(56), 520-522.
6. Курбанбаева, М. (2023). Пословицы и поговорки со схожим значением в русском и узбекском языках и общность народной мудрости. Tamaddun nuri jurnali, 4(43), 15-18.